

vloed gelden, zozeer zelfs dat de autochtone rijke Hollandse stedelingen de levensstijl, met name de wooncultuur, de kledingmode en het bezit van buitenhuizen spoedig van de nieuwkomers overnamen.

Ik heb weinig reden te twijfelen aan de juistheid van deze contateringen, maar ik vind de methode die De Roy van Zuydewijn hanteert, niet sterk. Ze laat zien wat de nieuwkomers meebrachten en dat de autochtonen daarvan heel wat overnamen. Maar zij maakt niet helder wat er daardoor, afgezien van de stadsuitbreiding, veranderde in de cultuur van de Rotterdamse elite. Om dat te bepalen had zij op zijn minst de materiële cultuur van de nieuwkomers min of meer methodisch moeten vergelijken met die van de Rotterdammers voor en na hun komst. Zij volgt deze weg niet. Met hoofdstuk 6 ('Noordelijke en zuidelijke levensstijlen') en hoofdstuk 7 ('De balans opgemaakt') lijkt zij hiertoe wel een poging te doen. Hoofdstuk 6 betreft een vergelijking van de levensstijl van de noordeling Johan van Oldenbarneveld en de zuiderling Johan van der Veken. Toch levert die vergelijking weinig meer op dan de constatering dat er over hun levensstijl weinig bekend is en de stellige indruk dat er geen Noord-Zuidtegenstelling in de levensstijl van beide mannen te ontdekken valt. De vraag blijft open tot welke conclusie dit moet leiden. Was er uiteindelijk niet zoveel verschil tussen oud noordelijk en nieuw zuidelijk? Was Van Oldenbarneveld al verzuideeld? Of was Van der Veken snel een noordeling geworden? Hoofdstuk 7 omvat, anders dan de titel doet vermoeden, geen balans of anderszins concluderende overwegingen, maar meandert wat langs de politieke, godsdienstige en culturele ontwikkelingen in en rond Rotterdam omstreeks 1621 — akkoord, het einde van de behandelde periode.

Begrijp mij goed, lezer. Dit boek is interessant en lezenswaard. Het snijdt een relevant en zelfs actueel thema aan: cultuurverandering door immigratie. Maar ik zou als lezer wat meer bij de hand genomen willen worden.

Jan Willem Veluwenkamp

T. van Strien, K. van der Leer, *Hofwijck. Het gedicht en de buitenplaats van Constantijn Huygens* (Zutphen: Walburg pers, 2002, 160 blz., €14,95, ISBN 90 5730 188 1).

Constantijn Huygens' gedicht *Hofwijck*, voor het eerst uitgegeven in 1653, is het kroonjuweel van de hofdichten, het genre dat de zeventiende-eeuwse Nederlandse buitenplaats bezingt. Dit genre, dat de stad en het platteland tegen elkaar uitspeelt, is afgeleid van de epode *beatus ille* van Horatius. Huygens kocht een stuk land bij Voorburg in 1639, en gaf in 1640 of 1641 opdracht dat het werk aan het huis en het landgoed kon beginnen.

In het onderhavige boek voorziet Ton van Strien de versie van *Hofwijck* uit 1653 van een informatieve inleiding en een geannoteerde en gemoderniseerde tekst. Huygens schijnt in de zomer van 1651 aan het vaak lastige gedicht vol toespelingen begonnen te zijn. In het eerste deel, 'Het Gedicht', geeft Van Strien de betekenis van woorden die nu verdwenen zijn of waarvan de betekenis is veranderd. Hij maakt ook beknopte samenvattingen in modern Nederlands proza van elk deel van het gedicht. Hij verdeelt het gedicht, dat een totale lengte heeft van 2.824 regels, in 'hoofdstukken', variërend in lengte van een stuk of tien tot enkele tientallen regels, waarbij hij steeds de allusies uitlegt. Van Strien maakt duidelijk dat zijn boek een voorafschaduw is van en zal worden opgevolgd door de editie die Willemijn B. de Vries in de serie Monumenta Literaria Neerlandica zal bezorgen.

In het tweede deel van het boek, 'De Buitenplaats', behandelt Kees van der Leer de bouw van het huis en de inrichting van het landgoed onder leiding van Huygens en de bouwkundige principes die eraan ten grondslag liggen. Huygens' beheer als eigenaar van het buitengoed, en de postume geschiedenis, vormen de afsluiting van dit deel. Geen historisch verslag kan voorbijgaan aan het lot van het zuidwestelijk deel van het landgoed: het werd in 1869 verkocht met als feitelijk resultaat dat de spoorlijn tussen Den Haag en Utrecht thans een stuk van het landgoed afsnijdt.

Van der Leer verheldert de invloed van *De Architectura* van Vitruvius (90-20 voor Christus) op het denken van Huygens. Voor Vitruvius waren symmetrie en de juiste proporties van wezensbelang: een gebouw en de omliggende gronden vereisten een precisie in de verhoudingen van de delen die even nauwkeurig was als die van 'een goed-gebouwde man'. Met (wellicht al te grote) spitsvondigheid ontrafelt Van der Leer het woordenspel van Huygens' titel. Hij deconstrueert de Latijnse vertaling van de titel, 'vitaulium', als betekendend zowel 'wijken van het hof' ('vitare aulam') alsook 'het hof des levens' ('vitae aula'). Zelfs de naam van het bouwkundig genie is erin ingesloten, want de Latijnse titel verbergt ook 'vitruvii aula' ('het hof van Vitruvius'). (82)

Hoe dit ook zij, het genre van *Hofwijck* is van belang voor deze recensent afkomstig uit de anglistiek. In wat snel een standaardwerk is geworden, *Wandeling en verhandeling* (1998), ook hier keurig vermeld, heeft De Vries opgemerkt dat Huygens, samen met Jacob Westerbaen in *Ockenburg* (1654) en Jacob Cats in *Ouderdom en Buyten-leven* (1655) zelf de eigenaar waren van de bezittingen die zij bezongen in hun verzen. Hierin verschilden zij van hun Engelse tijdgenoten die zonder uitzondering schreven voor de eigenaars van de bezittingen die zij bezongen, zodat de eigenaars de status van mecenas kregen. Traditioneel wordt het genre van het hofdicht in het Engels beperkt tot enkele gedichten van Ben Jonson, Robert Herrick, Thomas Carew, en, in de huidige context de meest opmerkelijke (en met 776 regels ook de langste), Andrew Marvell's *Upon Appleton House* (1653). Deze gedichten werden geschreven tussen 1620 en 1670, dezelfde periode als het merendeel van de gedichten in het boek van De Vries. Recentelijk wordt echter ook voor andere gedichten een plaats binnen het genre opgeëist, zoals bijvoorbeeld Emilia Lanyers 'The Description of Cooke-ham', het laatste gedicht uit haar *Salve Deus Rex Judaeorum*, dat al uit 1610 dateert.

Wat *Hofwijck* betreft is de meeste aandacht uitgegaan naar Andrew Marvell. Is het mogelijk dat hij, toen hij de Verenigde Provinciën in 1642 en 1643 bezocht, in het gezelschap van Huygens *Hofwijck* gezien heeft? Het wordt door sommigen mogelijk geacht en zij zien een verband tussen *Hofwijck* en *Upon Appleton House*. De verwijzing naar Vitruvius in Marvell's eerste coupletten, met hun vermelding van de 'holy mathematics' van proportie, heeft echter een bijna clichématig karakter, en het is niet eenvoudig een directe invloed van Huygens aan te wijzen. Wel is het zo dat de meer in het oog springende overeenkomsten tussen deze twee dichters te vinden zijn in *Hofwijck* en de, kortere, 'garden' poëzie van Marvell. Er is nog te weinig gekeken naar deze rijke bron voor vergelijkend onderzoek.

Het formaat van het boek, 22,5 x 24,5 cm, is ongebruikelijk en door het aantrekkelijke ontwerp van de omslag lijkt het een koffietafelboek; dit wordt echter door de eruditie van de inhoud gelogenstraft. De tekst wordt afgewisseld door talloze zwart-wit afbeeldingen van portretten, architectuur en manuscripten. Wel moet gezegd worden dat de 8/9-punts lettergrootte voor de in twee kolommen gedrukte tekst al te inspannend voor de ogen is.

U. Hammer, *Kurfürstin Luise Henriette. Eine Oranierin als Mittlerin zwischen den Niederlanden und Brandenburg-Preussen* (Studien zur Geschichte und Kultur Nordwesteuropas IV; Münster, New York, München, Berlin: Waxmann, 2001, 168 blz., €25,50, ISBN 3 8309 1104 1).

De geschiedschrijving zit nog steeds in nationalistische kluisters gevangen. Dit boek vormt daarvan een schoolvoorbeeld. Nederlandse historici denken bij de oudste dochter van Frederik Hendrik slechts aan het tragische meisje dat de stem van haar hart wilde volgen maar om dynastieke redenen gedwongen was in het huwelijk te treden met de keurvorst van Brandenburg. Duitse historici kennen Louise Henriette slechts als de eerste vrouw van de Grote Keurvorst en een van de stammoeders van het huis Hohenzollern, een verbintenis die louter rozengeur en maneschijn zou zijn geweest. Ook Ulrike Hammer kenschetst het huwelijk als zeer harmonisch en gelukkig, hoewel zij moet toegeven dat het beschikbare bronnenmateriaal een gefundeerd oordeel in de weg staat. Zij wijst slechts in één opzicht de Duitse historiografische traditie af: Louise Henriette was allesbehalve gelukkig met het huwelijksplan. Aan de hand van de onlangs uitgegeven dagboek aantekeningen van de Friese stadhouder Willem Frederik kan zij er niet omheen te laten zien hoe groot de weerzin van de Oranjetelg tegen het gearrangeerde huwelijk was. Het is voor Nederlandse historici die vertrouwd zijn met het stokoude werk van Robert Fruin ietwat verbijsterend kennis te nemen van deze 'ontmaskering' van een historische mythe.

De huwelijksperikelen van het keurvorstelijk paar vormen echter niet het hoofdthema van het boek. De auteur wil vooral aantonen hoezeer de verbintenis van Louise Henriette met Frederik Willem de economische en culturele invloed van de Republiek op de mark Brandenburg heeft versterkt. Deze invloed concentreerde zich op de streek en stad Oranienburg, ten noorden van Berlijn, en op de residentiestad Berlijn. Louise Henriette zette zich in voor de bouw van het jachtslot Oranienburg naar Nederlands ontwerp, voor de aankoop van Nederlandse luxe-producten voor de inrichting ervan, voor de import van Nederlandse bloemen en planten voor de lusthoven in Oranienburg en Berlijn, voor de komst van Nederlandse kunstenaars voor het verfraaien van enkele paleizen, voor de bouw van een weeshuis naar Nederlands voorbeeld in Oranienburg en voor de immigratie van Nederlandse bouwmeesters, boeren en handwerkers. Zij werd bij haar activiteiten gesteund en aangemoedigd door haar gemaal, die in de jaren 1630 langere tijd aan het hof van Frederik Hendrik had vertoefd en grote bewondering voor de economische en culturele bloei van de Republiek had gekregen, door haar befaamde bloedverwant Johan Maurits van Nassau, die na zijn Braziliaans avontuur stadhouder van Kleef en Mark in Brandenburgse dienst was geworden, en door Brandenburgse ambtenaren als Otto von Schwerin. Behalve op economisch en cultureel gebied speelde de diepgelovige Louise Henriette geen rol van betekenis. Zij liet slechts twee maal blijken niet in te stemmen met de politiek van haar echtgenoot: bij zijn verbond met Zweden tijdens de Noordse Oorlog, dat nadelig was voor de Hollandse handelsbelangen, en bij zijn gooi naar de Poolse koningskroon, die Brandenburg in katholiek vaarwater zou brengen.

De vraagstelling van het boek lijkt duidelijk maar blijkt vol voetangels en klemmen. Ongetwijfeld oefende de Republiek op allerlei gebieden grote invloed op Brandenburg uit ten tijde van de Grote Keurvorst. Deze valt primair toe te schrijven aan Frederik Willem zelf. Tijdens zijn leertijd in de Republiek maakte hij zich niet alleen het militair handwerk en het godsdienstig klimaat eigen, maar kwam hij ook zo onder de indruk van de economische, technische en culturele bloei dat hij allerlei aspecten ervan in Brandenburg ingang wilde doen vinden. De betekenis van Louise Henriette daarbij valt behalve in een beperkt aantal concrete gevallen moeilijk vast te stellen. Ulrike Hammer heeft blijkbaar ook met dit probleem zitten worstelen.